

УДК 94(100):271:241.83:282

О. Я. Яцків

ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ МОНАСТИРІВ ЗГРОМАДЖЕННЯ СЕСТЕР СВЯТОГО ФЕЛІКСА З КАНТАЛІСІЙО (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті досліджено внутрішній устрій монастирів Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісійо. Дослідження ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів. Проаналізовано умови вступу в монастир, особливості проходження всіх етапів духовної формації та складення чернечих обітів. Висвітлено особливості чернечого одягу феліціанок, їхнього габіту. Акцентовано увагу на описі та тлумаченні основної символіки Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісійо.

Ключові слова: згромадження, габіт, статут, монастир.

Наприкінці ХІХ ст. на теренах Галичини за сприяння намісника краю Агенора Голуховського поширили свою благодійну діяльність нові жіночі чернечі ордени. Одним з них було Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісійо або скорочено – “феліціанки”. Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісійо Третього Регулярного Ордену святого Франциска Серафітського (латинська назва *Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalice III Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici* (CSSF) постало у Варшаві з ініціативи Софії Трушковської та допомоги її сестри Клотильди.

Історичною датою заснування Згромадження прийнято вважати 21 листопада 1855 року. Феліціанки перейняли напрям апостольської діяльності від Сестер милосердя святого Вінкентія де Поля, а францисканську духовність від Ордену Капуцинів. Сестри Згромадження святого Фелікса з Канталісійо поєднували покутне життя у молитві з апостольською діяльністю [1, s.8].

Конгрегація феліціанок мала свою систему управління, розподіл обов’язків між черницями. Сестри в повсякденному житті послуговувалися статутом згромадження. З часом спільнота географічно розширила межі своєї діяльності, це призвело до збільшення кількості бажаючих вступити до монастиря [2, s.21].

Метою статті є комплексний аналіз внутрішнього устрою монастирів феліціанок, докладний опис чернечого виховання, як шляху аскези та пізнання, що здійснювався під керівництвом сестер. Історикогеографічні напрацювання із даної проблеми майже цілком відсутні. Окремі розвідки в контексті загальної історії розвитку згромаджень зробили польські науковці Бар Й., Лозінський Б., Марецький Й., Пірожинський М. [3; 4; 5; 6]. У вітчизняній історіографії ця проблема є малодослідженою.

Кожна дівчина, яка хотіла вступити в монастир, повинна була виконати певні умови, дотримуватися статуту та пройти етапи формації. Завдяки цьому вона могла краще розпізнати дорогу, яку приготував їй Господь, зрозуміти чи обрала правильний шлях. Після успішного проходження кожного з етапів формації та складення обітів черниця отримувала габіт (чернечий одяг).

Саме розуміння відповідальності, невпевненість у своєму виборі присвятити життя Богу часто виникали у дівчат, що прагнули до чернечого життя. Тому від початку існування згромадження, феліціанки відкривали при своїх монастирях школи-інтернати. У них виховувалися покликані до чернечого життя дівчата, які не закінчили середньої школи, але хотіли присвятити своє життя служінню Богу [7, s.4].

Заклад працював за навчальною програмою, а кожна з дівчат брала участь у численних суспільно-культурних заходах. Після закінчення середньої школи, якщо й надалі відчували поклик до чернечого життя та прийняли остаточне рішення, дівчата просили про прийняття до постулату [3, s.173].

Постулат був першим кроком для кандидаток, що вірні покликанню Христа, слідували за Ним, вибравши собі стан монашого життя. Перебуваючи у постулаті, дівчата навчались головних принципів моралі та етики співжиття сестер в одному домі. Переліг дня був чітко унормований статутом згромадження. Розклад молитов, праці та відпочинку був складений для постуланток з метою зміцнення покликання [8, s.53].

Що ж стосується одягу, то постулантки носили чорну блузу з білим комірцем, довгу чорну спідницю та чорну пелерину. На голову накидали білу накидку, яка зав’язувалася на підборідді, а на білу накидку одягали чорний легкий вельон. Після отримання головного убору, постулантка мала допуск до клявзури (внутрішня, закрита частина монастиря, куди був заборонений вхід стороннім особам). Там вони навчалися перших кроків чернечого життя. Варто зазначити, що одяг, який носили постулантки, ще не був габіт, але він відрізнявся від світського одягу [4, s.130].

Щоденне богослужіння, Святе Причастя, медитація, молитва розарію, читання Святого Письма, щотижнева сповідь забезпечували постуланткам джерела для становлення в душі та ідеалах життя, присвяченого Богу. Саме в атмосфері, що сприяла духовному і розумовому розвитку, постулантка після річної підготовки була готова переступити поріг новіціату [3, s.174].

Перед облечинами черниці вісім днів дотримувалися посту, що символізувало повне самозречення кожної феліціанки. Щоб кожна новичка завжди пам’ятала про ідеали згромадження, настоятелька обрізала їй волосся і вручала сандалі, які мали нагадувати, що земля, по котрій вона йтиме, є святою. Дисципліна у згромадженні вважалася інструментом покаяння і розп’яття, джерелом потіх і надійний ключ до неба [8, s.53].

Пройшовши постулат, за взаємної згоди, дівчина вступала у новіціат, і ставала новичкою. У новіціаті дівчина отримувала чернече ім’я та габіт. Перше чернече ім’я у всіх феліціанок Марія, друге ж ім’я кожній

новичці давала настоятелька згромадження. Що ж стосується одягу новички, то після богослужіння вона одягала брунатний францисканський габіт, з білим монашим вельоном, та підперезувалась білим францисканським паском (мотузкою з трьома вузлами). Однак новичка не мала плаща, дерев'яного хрестика та обручки. Також новичка отримувала екземпляр Регули святого Франциска та запалену свічку [9, s.13].

У новіціаті розпочиналася друга фаза феліціанського життя. Це період досвіду, самопізнання та самоконтролю. Навчання в новіціаті тривало рік. За рік новичка повністю відходила від світської діяльності, звикаючи до чернечого життя. Наприкінці канонічного року новичка ознайомлювалася з уставом згромадження, зі Святим Писанням, із засадами християнської і чернечої досконалості та з історією згромадження [8, s.55].

Наступним етапом після новіціату було складання тимчасових обітів. Після богослужіння і складання обітів новичка змінювала білий вельон на чорний, та отримувала хрестик на тасьмі. Після цього черниця могла зайняти своє місце серед професок [3, s.174].

Через шість років після складання першої монашої професії, черниця яка з нетерпінням очікувала моменту складання вічних обітів, відходила від апостольської праці і вступала до другого новіціату. Тут протягом двох місяців в атмосфері, яка сприяла внутрішньому зростанню, готувалася до молитви і самовдосконалення, до складання вічних обітів [8, s.59].

Останнім етапом чернечого життя було складання вічних обітів, після яких черниця отримувала залізну обручку. Обручка або перстень у чернечій традиції – це символ заручин богосвяченої особи з Ісусом Христом, знак вірності, відданості й приналежності до чернечого ордену [10, s.313].

Що ж стосується чернечого вбрання, то одяг монахинь мав бути особливим та вирізняти їх із загалу жіноцтва. Він був зовнішнім показником приналежності до тієї чи іншої чернечої родини. Одяг черниці, описаний у шостому розділі статуту згромадження, обов'язково мав бути одного фасону та покрою, пошитий з одного сукна. Основна відмінність чернечого вбрання різних згромаджень – колір габіту [11, s.451].

Вбрання сестер не мало мати нічого коштовного, все просте, грубе, зношене, вбоге з вигляду, форми і вартості, що засвідчувало прийняту обітницю убогості та скромності [5, s.32].

Одяг сестер Згромадження святого Фелікса з Канталісію складався з таких елементів: брунатного кольору габіт з білим круглим комірцем, параман, біла намітка на голову та чорний вельон, дерев'яний хрестик на тасьмі, пояс (мотузка чорного, брунатного або білого кольору), залізна обручка. Пояс у феліціанок був з трьома вузлами, що символізували три євангельські ради: добровільної вбогості, чистоти та послуху [12, s.24].

На місії сестри одягали білий або бежевий габіт. Доглядальниці за хворими та сестри, що виконували апостольську працю, носили білий габіт. Варто зазначити, що параман не був елементом габіту капучинів, кларисок, Братів менших і францисканців конвентуальних, але водночас був елементом габіту деяких згромаджень, що відносилися до Третього регулярного ордену святого Франциска [13, s.19].

Перед врученням, габіти, пояси, вельони, хрестики, обручки, обов'язково освячувались. Що ж стосується взуття, то літом черниці ходили у сандалях на босу ногу. У холодну погоду їм дозволялось одягати панчохи під сандалі, а взимку черниці зували чоботи. У провінційних домах габіт черниць мав деякі відмінності. Тут сестри носили простий костюм або плаття брунатного, бежевого або білого кольору з вельоном, або без [10, s.371].

Габіт був зовнішнім виявом посвячення Богу, однією з форм свідчення про Бога, а також проявом убогості та послуху. Брунатний колір туніки і параману мав нагадувати сестрам про тимчасовість життя на землі та повернення всіх у прах. Білий комірець був ознакою приналежності до спільноти феліціанок, а білий колір нагадував, що людське тіло є храмом Святого Духа. В уставі згромадження було описано крій, колір і кількість стрій черниць, та окремі елементи габіту [14, s.75].

До XIII ст. монахині одягали параман, щоб запобігти забрудненню габіту під час роботи, як фартух. Параман мав велике значення, адже означав одяг Матері Божої. Починаючи з половини XIII ст. параман став символом особливої опіки та ласки Матері Божої. Параман – це складена з двох відрізків матерії накидка, з прорізом для голови. Один кінець накидки спадав на спину, а інший спереду на груди. Та частина, що спадала на плечі символізувала несення хреста з відданням волі Божій на зразок Марії. Передня частина була нагадуванням, що вона накриває серце, яке є сховком співчуття і любові. Згідно Директорії згромадження (1901 р.), сестрам дозволялось знімати або закладати назад передню частину параману, під час виконання різних робіт [15, s.16].

На габіт сестри одягали брунатний плащ, який символізував милість Найсвятішої Матері Божої та її материнську опіку. Сестри одягали плащі коли виходили з домів, на час процесії і деколи на урочистості. Також плащі черниці носили у холодну погоду та зимою. Під час роботи сестри поверх габіту одягали фартух. Під габіт черниці одягали напівшерстяну туніку, при потребі могли замінити її на полотняну спідницю, взимку одягали туніки з фланелі [9, s.13].

Чернечий вельон свідчив про відхід з мирського життя та цілковиту посвяту себе Богу. Під час новіціату сестри носили білий вельон, а чорний одягали під час першої професії. Чорний колір монашого вельону символізував смерть сестри для світу мирського. Біла накидка на голову (чепек), на який кріпився вельон, означав, що жодна частина розуму, помислу, пам'яті чи волі черниці не буде зі світом [11, s.454].

Згідно з уставом згромадження (1901 р.), черниці зобов'язувались одягати монаші вельони, коли вони виходили з дому, у вітальнях та всюди, де могли зустрітися зі світськими людьми. Дерев'яний хрестик феліціанки носили на тасьмі поверх параману. Це знак віри та терпіння, який нагадував про нескінчену

милість Бога до людини, та про те, спасіння настане через терпіння. Хрест вважався одним з головних символів конгрегації феліціанок [16, s.77].

Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію мало доволі багато унікальних символів. Одним із них був медальон із зображенням Пресвятих Дарів. Іншим цікавим символом згромадження був терновий вінець, який одягали на голову померлої черниці [16, s.79].

Одним з головних символів був герб Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію. Автором зображення був блаженний о. Гонорат Козьмінський, духовний наставник згромадження. В основі символу постає пробите мечем Серце Марії, на якому поміщено францисканський герб. Навколо серця зображене сяйво і небеса, а також девіз згромадження "Все через серце Марії". На міжнародному рівні феліціанки використовували герб із зображенням полум'яного і пробитого мечем Серця Марії, під яким були схрещені долоні Ісуса Христа і Франциска, а між долонями була зображена монстранція [17, s.88].

Гонорат Козьмінський відіграв важливу роль у становленні згромадження не тільки авторством гербу та його покровительством, а й написанням конституції, текст якої у 1899 році був затверджений папою Левом XIII. Проте на сторінках конституції не містилось зображення гербу Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію [18, s.75].

Однак у Директорії згромадження поданий запис за 1901 рік з описом: "Гербом Згромадження є: пробите мечем Серце Найсвятішої Марії, в середині якого хрест, на якому була облатка, нижче схрещені руки Ісуса Христа і святого Франциска". Тобто простежується певна відмінність між описами гербу. Не має згадки про монстранцію та палаюче серце, про девіз згромадження, натомість появляється зображення облатки [17, s.102].

Кожен з елементів гербу згромадження мав своє трактування. У традиційному тлумаченні зображення серця означало життя, розум, пам'ять і волю, центр релігійного життя. У релігійній символіці пронизане мечем Серце Марії – це символ милосердя, довіри та відданості. Також серце символізувало Непорочне Зачаття Найсвятішої Діви Марії, її внутрішнє життя зі збереженням чеснот у серці [11, s.359].

Меч, як елемент озброєння мав, зрозуміле значення. Він також трактувався як знак свободи, сили, протистояння, болю, терпіння, а також Божого гніву. Був знаком Слова Божого, символізуючи порятунок, правду і справедливість. Адже Слово Господнє є живим, ефективнішим та гострішим ніж будь-який меч, проникає до розділення суглобів і мозку, розділяючи думки і наміри [12, s.70].

Важливим елементом гербу було полум'я – символ завзяття, відданості, жертвовності заради ідеї. Вогонь знищує, але одночасно й освітлює, зігріває, очищає. Палаюче серце – знак милосердя та цілковитої відданості, а Серце Марії було повністю віддане Синові та Його місії [12, s.72].

Пронизане мечем Серце Марії є уподібненим до пронизаного серця Ісуса. Культ пронизаного Серця Марії був укорінений у францисканських ідеалах. Серед феліціанок культ Непорочного Серця Марії поширився на перших етапах існування згромадження. Настоятелька згромадження блаженна Марія Ангела була особливо віддана Матері Божій. Особливий культ проявлявся у присвяченні цілої спільноти Непорочному Серцю Марії, практикованому з 1864 року, та в прийнятті кожною сестрою з 1862 року першого чернечого імені "Марія". Девіз Згромадження: "Все через Серце Марії, во славу Пресвятих Дарів Ісуса Христа". Черниці молилися та дякували Марії за заступництво та зіслані ласки на згромадження [19, s.301].

Понад століття ченці та черниці носили при собі розарій (вервицю), який вважався символом вшанування Матері Божої. В свою чергу, статут згромадження закликав, щоб феліціанки щоденно читали молитву Розарію. Також цю молитву читали за померлими черницями [7, s.11].

Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію належало до Третього регулярного ордену святого Франциска. Через це сестри в знак віданості францисканським ідеалам вивчали регулу Третього ордену святого Франциска та духовний Заповіт святого Франциска. Для зручності феліціанки помістили дані тексти в одну книжку. Директорія згромадження (1901 р.) і Збірник звичаїв ордену постановляв, щоб феліціанки завжди носили при собі цю книжку (що містила Регулу, Заповіт і Благословення святого Франциска з Асичу), у лівій нагрудній кишені габіту. Після смерті її клали в долоні померлої черниці [8, s.60].

Таким чином, Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію, як і інші конгрегації мало свої норми життя, які були чітко прописані у конституціях, Регулі, Директорії. Згідно них кожна дівчина, що хотіла вступити у монастир повинна була пройти етапи формації. Вони передбачали глибше ознайомлення з духовністю, харизмою, символікою та історією згромадження, утвердження в своєму чернечому покликанні. Після цього новички ставали повноцінними членами чернечої родини та готові були самовіддано нести францисканські ідеали в тогочасне суспільство через навчання й виховання дітей та молоді, служіння хворим, перестарілим та всім нужденним і потребуючим.

Джерела та література

1. Lenart M. Prowincja krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek / M. Lenart, CSSF. – T.II. Leksykon domów (1861–1981). – Część 1. – Kraków, 1999. – S.1–21.
2. Siostra Maria Cyryla. Truszkowska Zofia Matka Maria Angela Fundatorka Zgromadzenia Sióstr Felicjanek / S. M. Cyryla, fel. – Felicjana: Buffalo, N.Y., 1948. – 32 s.
3. Bar J. Ruch religijny kobiet w XIX wieku na ziemiach polskich / J. Bar. – Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1967. – 177 s.
4. Łoziński B. Nasi księża, nasi zakonnicy, nasze siostry / B. Łoziński, K. Konecki. – Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 1999. – 251 s.
5. Marecki J. Zakony żeńskie w Polsce: instytuty życia konsekrowanego, instytuty i zgromadzenia zakonne, instytuty świeckie, wspólnoty życia apostołskiego / J. Marecki. – Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", 1997. – 130 s.

6. Pirożyński M. Zakony żeńskie w Polsce / M. Pirożyński. – Lublin: Uniwersytet. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej, 1935. – 250 s.
7. Jasiński W. Wychowanie w czystości. Nakład siostr Felicjanek / W. Jasiński. – Plymouth, Michigan, 1944. – 20 s.
8. Magnificat. Pamiętnik stulecia zgromadzenia sióstr św. Feliksa (felicjanek) 1855–1955. – Buffalo, 1955. – 155 s.
9. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek na podstawie rękopisów. – Cz.1. –Milwaukee, Wisconsin, 1924. – 366 s.
10. Kopaliński W. Słownik symboli / W. Kopaliński. – Warszawa, 1990. – S. 313–373.
11. Forstner D. Świat symboliki chrześcijańskiej / D. Forstner. – Warszawa, 1990. – S. 359–454.
12. Frankowska E. Matka Angela Truszkowska założycielka felicjanek / E. Frankowska, CSSF. – Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1986. – 75 s.
13. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. – Cz.2. – Kraków, 1929. – 284 s.
14. Konstytucje Sióstr św. Feliksa Trzeciego Zakonu św. O. Franciszka. – Kraków, 1877. – S. 75–79.
15. Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory sióstr Felicjanek: 150 rocznica założenia zgromadzenia. – Kraków, 2005. – 59 s.
16. Dahler E. Święta i symbole / É. Dahler. – Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów, 1999. – 141 s.
17. W. Kolak. Leksykon godeł zakonnych / W. Kolak, J. Marecki. – Łódź, 1994.
18. Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970. – Część 1. Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz klasztory klauzurowe / Praca zbiorowa red. J. Bar. – Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1978. – 258 s.
19. Ofiarowanie się Niepokalanemu Sercu Maryi w naszym Zgromadzeniu, w: Roczniki Zgromadzenia Sióstr Felicjanek 1939–1960. – T. 7. – Cz. 2. – Rzym, 1961. – S. 301–302.

Yatskiv O. Ya. The community live of the nunneries of the Congregation Of Sisters Of Saint Felix Of Cantalice in the second half of the XIX – early XX century.

The community live of the nunneries of the Congregation Of Sisters Of Saint Felix Of Cantalice is investigated in the article. The research based on the use of general scientific complex, structural and functional, and historical methods. The conditions of entry into the monastery, features of passing of all stages of spiritual structure and drafting of monastic vows is analyzed. The article analyzes the characteristics of the religious clothing of Felician Sisters, nun's habits. The attention is focused on the description and interpretation of the main symbols of the Congregation Of Sisters Of Saint Felix Of Cantalice.

Key words: congregation, habit, statute, monastery.

Яцкив О. Я. Внутреннее устройство монастырей Конгрегации сестёр святого Феликса Канталисского (конец XIX – начало XX вв.)

В статье исследовано внутреннее устройство монастырей Конгрегации сестёр святого Феликса Канталисского. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов. Проанализированы условия вступления в монастырь, особенности прохождения всех этапов духовной формации и произнесение монашеских обетов. Освещены особенности монашеской одежды фелицианок, их хабит. Акцентировано внимание на описании и толковании основной символики Конгрегации сестёр святого Феликса с Канталисой.

Ключевые слова: конгрегация, габит, устав, монастырь